

Bankeryds nya kyrka

Första gången som planer på en ny kyrkobyggnad i Bankeryd nämns i bevarade protokoll är 1849. Visserligen hade vissa reparationer på den gamla kyrkan skett, bland annat hade nytt vapenhus byggts 1844, men underhållet hade åsidosatts framför allt vad gäller kyrktaket, som var ”mycket bräckligt”. Sockenmännen fann därför att ”snar nybyggnad” var nödvändig.

Det dröjde dock fem år, innan frågan om reparation eller nybyggnad togs upp på nytt. Sockenstämman beslöt då att låta verkställa en syn, innan beslut fattades. Två timmermän från Jönköping, Carl Gustafsson och Johannes Löfgren, ansåg, att kyrkan inte var värd att reparera.

Till saken hörde också att kyrkan på grund av befolkningsökningen ansågs för liten. Antalet invånare i socknen var nu som tidigare omtalats 973 personer i 180 matlag, en ökning från 712 invånare 1810 och från 610 personer 1757, på hundra år alltså drygt femtio procent. Orsaken till denna befolkningsökning var som nämnts den omfattande tillverkningen av vapendelar med faktorismidesmästare, gesäller och lärlingar i socknen. Till önskan om att få en ny kyrkobyggnad bidrog säkert också det faktum, att pastoratets huvudkyrka i Järstorp två decennier tidigare utvidgats och beslut dessutom fattats om en rejäl tornbyggnad, trots att invånarantalet var avsevärt mindre än i annexförsamlingen.

Principbeslut om uppförande av ny kyrkobyggnad för Bankeryds församling fattades vid valborgsstämman 1855, varvid man också uttalade önskan om att den nya kyrkan skulle vara klar senast 1866. Den 26 maj 1856 fattade sockenstämman formellt beslut om ny kyrkobyggnad och formulerade då sina önskemål om läge och utseende.

Den nya kyrkan skulle uppföras söder om den gamla och utanför den mot söder flera gånger utvidgade kyrkogården. Kyrkans yttermått skulle vara 60 alnar lång och 27 á 28 alnar bred. Kyrkorummet skulle ha tre gångar, två utgångar, sakristia i norr, läktare för orgel samt ha taket täckt med skiffer. För att genomföra kyrkbygget skulle man hos Kungl Maj:t begära om kollekt. Dessutom skulle man samla in pengar i församlingen.

Året därpå, 1857, förelåg ett av Överintendentsämbetet i Stockholm upprättat ritningsförslag, som församlingen fick yttra sig över. Överintendentsämbetet var den myndighet som för Kungl Maj:ts räkning fastställ-

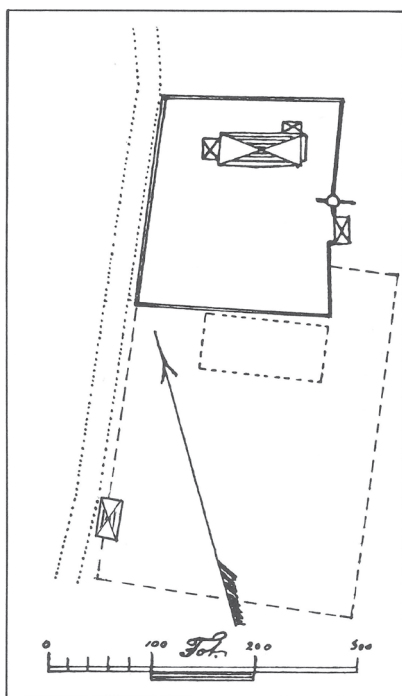
de hur kyrkor skulle byggas. På ritningen fanns sakristian på östra gaveln, men sockenborna höll fast vid att den skulle vara på norra sidan med direkt uppgång till predikstolen. Östra gaveln skulle i stället ha rund form med fönster på vardera sidan av altaret.

Beträffande kyrkans storlek uttalade sig sockenmännen för att kyrkan ”till sin bredd och längd måtte få den vidd eller utsträckning inom murarna, som den nu på ritningen har med murarna inberäknade”, det vill säga att man ville göra den större än den var på den gjorda ritningen. Tornet skulle ha samma form som på Järstorps kyrka. Överintendentensämbetet biföll dessa önskemål och beslöt därmed om slutligt gillande av ritningen till Bankeryds kyrka.

Arkitekt till den nya kyrkan i Bankeryd var Johan Fredrik Åbom (1817-1900). Han var efter studier vid Konstakademien verksam vid Överintendentensämbetet fram till 1882 och var vid denna tid en av landets mest anlitade arkitekter. Bland hans mera kända verk är Berns salonger och Musikaliska akademien i Stockholm samt mera lokalt Per Brahe-gymnasiets gymnastikbyggnad samt Länsresidenset i Jönköping. Han ritade också ett fyrtiotal kyrkobyggnader i olika delar av landet, av vilka de flesta liksom Bankeryds kyrka är av nyklassicistisk typ.

Ytterligare beslut hade fattats 1858, bland annat om kyrkans läge. Dess norra vägg skulle sålunda läggas nära intill den gamla kyrkogårdsmuren i söder. Ny kyrkogård skulle anläggas 150 alnar söderut från den gamla muren och 20 alnar österut. Åt väster skulle den gå till landsvägen. Beslut fattades också om att kyrkan skulle uppföras av sprängd sten i förening med tegel.

År 1858 tillsatte också sockenmännen en byggnadskommitté, bestående av ordförande, åtta ledamöter och fyra suppleanter. Instruktioner för

Karta över Bankeryds kyrka och kyrkogård 1858. Kartan visar såväl den äldre som den nuvarande kyrkans läge liksom den ursprungliga och den utvidgade kyrkogårdens omfattning.

denna nämnd hade utarbetats av löjtnant Mauritz Stigell på Månseryd, som också utsågs till ordförande. Sitt första sammanträde hade byggnadskommittén i november 1859. Vid detta tillfälle blev det kungjort, att järnväg skulle dras genom socknen, varför det uttalades farhågor för att kyrkbygget skulle bli uppskjutet.

Eftersom järnvägsbygget dröjde, beslöts att påbörja kyrkan hösten 1860 genom ”grundvalens läggande”. Så skedde också. När grunden väl lagts i september-oktober, skulle enligt planerna tre eller fyra år förflyta innan själva kyrkan uppfördes. Själva kyrkbygget skulle ta ett halvt år. Till entreprenörer hade byggnadskommittén antagit två kyrkbyggare från Västergötland, Anders Persson från Erikstorp i Bollebygd och Anders Johansson från Tvärred.

Anders Persson var den mest anlitate av ett stort antal namn- och yrkeskunniga kyrkbyggare från Sandhult och Bollebygd väster om Borås vid denna tid. Han var ansvarig för inte mindre än ett tjugotal kyrkbyggen i Bohuslän, Halland och södra Västergötland under perioden 1843-65. Samma år som dessa kyrkbyggare var verksamma vid Bankeryds kyrka var de ansvariga för Vrigstads kyrkas uppförande.

Kyrkbyggets finansiering utgjorde ett stort problem. Entreprenadsumman var 5 000 riksdaler banko. Rikskollekten inbringade nära 2 400 riksdaler, men ytterligare medel behövdes. Insamlingen i socknen hade visserligen gett en del, men man var tvungen att ta upp lån i Jönköpings stads och läns sparbank på 8 000 riksdaler. För det lånet svarade sockenmännen ”en för alla och alla för en”. På olika sätt sökte man också nedbringa kostnaderna. Ägaren till Bosaryd, Carl Björkman, sålde sålunda trävirke till kyrkbygget för halva priset.

Det sockenmännen framför allt kunde göra var att hjälpa till med dagsverken, och så skedde i stor utsträckning. Som ansvarig för sockenmännens dagsverken utsågs faktorismidesmästaren P J Wetterbrandt

att under arbetet gå byggmästaren till handa med vad som kan finnas nödigt för vidmakthållande av den ordning, som måste iakttagas vid och under arbetet, varjämte bemäldde Wetterbrandt hädanefter kommer att pålysa och uppbuda dagsverken och desamma anteckna.

Av sockenmännen förväntades,

att var och en ställer sig till efterrättelse de anordningar, som av byggmästaren och inspektoren vidtagas och föreskrivas.

Sammanlagt 10 055 dagsverken av sockenborna är antecknade liksom femton kördagsverken för varje hemman. Utöver dagsverken skulle matlagen hålla byggmästarna och deras folk med den mat som behövdes.

Arbetet påbörjades den 10 april 1865, det vill säga året efter det att järnvägsbygget i socknen var klart, och kyrkan var klar för avsyning den 28 oktober samma år. Den sista gudstjänsten i den gamla kyrkan hölls annandag pingst den 5 juni och den första i den nya den 29 oktober. Under denna period var gudstjänsterna sammanlysta till Järstorps kyrka.

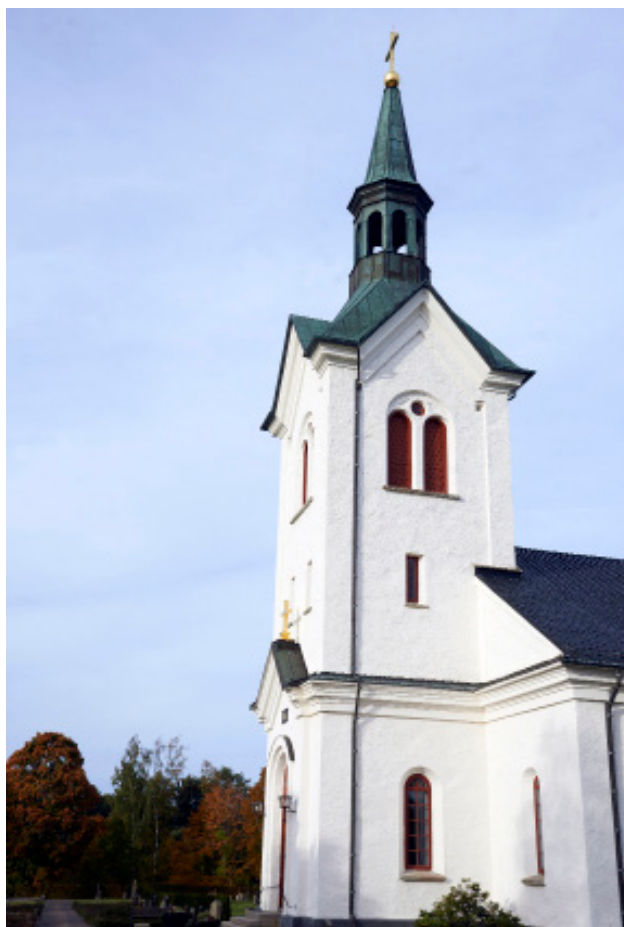
Arbetet började tidigt på morgonen, oftast klockan fem, och slutade när solen gick ner. En andaktsstund ledd av sockenprästen eller klockaren var obligatorisk vid arbetets början och slut. Uppehåll i arbetet skedde under dagen, bland annat med en timme vid frukost, en och en halv timme vid middagstid och en halv timme på eftermiddagen, vilket tyder på en effektiv arbetsdag på tolv timmar.

Rent praktiskt fortskred kyrkbygget så att när kyrkans väggar murats till cirka en meter över marknivån byggdes ställningar på såväl in- som utsidan. För varje meter höjdes sedan ställningarna ytterligare. För transporten av byggmateriel upp på ställningarna byggdes bryggor som förlängdes allt eftersom murarna blev högre. Stenen valdes och formades på marken, innan den togs upp på ställningarna.

Under tiden som murarna höll på med väggarna till kyrkan färdigställde snickarna på marken delarna till takstommen. Det var viktigt att snabbt få byggnaden under tak, så att man kunde arbeta vidare med inredningen skyddad från väder och vind.

Bygget av tornet var en komplicerad process. Delar till takstommen förbereddes på marken. Kyrkklockorna hämtades från den tidigare klockstapeln och överfördes till den nya kyrkan, varefter återstod putsning av tornets innerväggar och att färdigställa trappor och annan inredning.

Den nya kyrkan uppfördes i tidstypisk nyklassicistisk stil. Den är 43 meter lång, 20 meter bred och 7 meter hög. Kyrkans torn är utan lanternin cirka 18 meter högt. Dess inre dominerades av altaret med altarrund samt

Bygget av tornet var en komplicerad process.

byggt en läktare, så ”att ett orgelverk där i framtiden kan uppsättas”. Vid 1870-talets början bildades en fond för orgelbygge, till vilket bidrag lämnades under de närmaste åren av sockenborna. Dit fördes också alla möjliga tänkbara överskott från olika kassor liksom gåvor i form av testamenten och dylikt. En större gåva på 400 kronor lämnades också av löjtnant Stigell på Månseryd på villkor att orgeln skulle vara klar före 1870-talets utgång.

Den första orgeln i Bankeryds kyrka, som blev klar på utsatt tid, var byggd av orgelbyggare Erik Nordström i Eksjö. Den hade tio stämmor,

predikstolen, också dessa i nyklassicistisk stil liksom läktarbrösten. Kyrkans inre var dekorerat av kyrkmålarer Anders Gustaf Ljungström i Sandhem med en marmorerad bård mellan väggarna och det välvda taket samt förgyllda symboler på altare och predikstol.

Själva invigningen av kyrkan skedde först tre år efter färdigställandet, den 30 augusti 1868. Den förrättades av dåvarande biskopen i Växjö Henrik Gustaf Hultman i anslutning till biskopsvisitationen i pastoratet, den första sedan 1821. Sluträkningen för Bankeryds kyrkas uppförande löd på 25 000 riksdaler.

Vid invigningen hade kyrkan ingen orgel. Tanken på en sådan fanns där dock från början, eftersom man

Bankeryds kyrka fick sin första orgel 1879 och byggdes av Erik Nordström. Trots senare om- och tillbyggnad av orgeln är den ursprungliga fasaden bevarad.

en manual samt en mindre bihangspedal. Däremot fanns inget självständigt pedalverk. Orgelfasaden i nuvarande Bankeryds kyrka är den ursprungliga. Denna orgel fyllde sin funktion trots stora brister fram till 1955.

Samtidigt som Bankeryds kyrka fick ett orgelverk, efterträddes Hans Svahn som kantor av Otto Daniel Andersson. Denne uppehöll tjänsten till 1908, varefter han blev bonde i Nackebo i Bottnaryd. Andersson efterträddes i sin tur av David Ståhlberg, som innehade tjänsten i drygt tre decennier.

Vid invigningen av den nya kyrkan fanns inte heller någon uppvärmning, och man förstår därför slutparagrafen i ett protokoll från år 1875 där det heter att

församlingen förklarade, att det skulle icke anses vara emot ordning och skick, ej heller bevisa missvörndnad mot Templets Herre eller tjänare, om någon mansperson för sin hälsas bevarande sitter med betäckt huvud under gudstjänsten i kyrkan, utan må det stå dem fritt att härvid göra efter behag.

Det skulle dröja till 1889, innan ”värmeapparat” kunde installeras. För större delen av kostnaden stod en anonym givare. Vid installationen av de två värmeapparaterna tvingades man flytta predikstolen från väggen till vänster om sakristian till nuvarande placering, eftersom rökkanalen måste ledas ut genom predikstolsdörren in i sakristian.

Kyrkväktare vid den nya kyrkans tillkomst var Sven Lagerström, broder till skolläraren Gustaf Fredrik Lagerström. Han var också småskollärare och senare ett antal år orgeltrampare. Lagerström efterträddes som kyrkväktare 1893 av Johan Andersson Boo, som 1902 följdes av Oskar Levin Andersson. År 1912 blev Ulrik Andersson kyrkväktare, som i sin tur 1914 efterträddes av Nils August Jönsson.

Frånsett tillkomsten av orgel och installation av värmeapparat genomgick Bankeryds kyrka inga större förändringar under det första halvseket. Efter femtio år hade dock kyrkan, som då rymde 800 personer, blivit sliten och smutsig, varför den 1915 genomgick renovering och ommålning.

Trots denna restaurering gav kyrkans interiör ett ödsligt och föga inbjudande intryck, varom kantor David Ståhlberg från sin utkikspunkt på läktaren beskriver:

På väggen bakom altaret såg man suddiga molnformationer. Det stora korset stod på altaret, Klingsporska vapenskölden fanns, liksom epitafiet, lampetter på vardera sidan altaret, fyra ljuskronor hängde över mittgången, bänkarna hade en gulaktig träkig färg. Det fanns inget antependium. Kandelabrar med ljus var fastsatta i bänkarna. Särskilt vackert var den inte, men den hade en förtjänst, nämligen en utmärkt akustik för musik och sång.